

RAPORT
CENTRUM BADAŃ NAD
UPRZEDZENIAMI

POLACY O GLOBALNYM OCIEPLENIU

MARIA BABIŃSKA

MAJ 2021

GŁÓWNE WNIOSKI

- Polacy mają stosunkowo wysoką świadomość zjawiska globalnego ocieplenia i niewielu spośród nich zaprzecza jego istnieniu.
- Polacy są osobiście gotowi do podejmowania działań takich jak ograniczanie zużycia wody czy nawet ograniczenie spożywania mięsa, jednak nie interesują ich działania o charakterze zbiorowym takie jak demonstracje czy zaangażowanie się w działania organizacji.
- Polacy uważają problem dostępu do wody za równie ważny jak bezpieczeństwo narodowe
- Najważniejszym sposobem na rozwiązanie problemu braku dostępu do wody według Polaków są działania indywidualne, jednak osoby o wyższym poziomie świadomości zmian klimatu sądzą że to międzynarodowe działania są najskuteczniejsze.

Podczas gdy w krajach o ciepłym klimacie temat małych zasobów wody od dawna obecny jest w debacie publicznej¹, w Polsce, nadal niewiele mówi się na ten temat². Mimo że, jak podają eksperci, susza na terenach naszego kraju trwała niemal nieprzerwanie od 2016 do 2020 roku³ i nawet wysokie opady nie były w stanie uzupełnić deficytów wody w glebie⁴. Ma to przełożenie na możliwości upraw rolnych, co z kolei przekłada się na cenę żywności⁵. Wydaje się zatem, że jest to już nie tylko problem osób zajmujących się rolnictwem, ale zauważalna i dotkliwa ekonomicznie zmiana dla całego społeczeństwa. Czy Polacy zdają sobie z tego sprawę i jaka jest ich gotowość do podejmowania kroków w celu przyczynienia się do rozwiązania tego problemu? To są pytania które postawiłam sobie w poniższym raporcie.

Świadomość zagrożeń związanych ze zmianą klimatu, do których należy problem kurczących się zasobów wody, jest jednym z predyktorów ich postrzeganej ważności oraz przypisywaniu sobie i swojemu krajowi odpowiedzialności za rozwiązanie problemu⁶. Z badań Milfonta⁷ wynika, że świadomość ekologiczna, definiowana jako wiedza na temat przyczyn i skutków szkód dla środowiska oraz ich związków z działalnością człowieka, wzmacnia

¹ Israel's Chronic Water Problem:

<https://mfa.gov.il/MFA/IsraelExperience/AboutIsrael/Spotlight/Pages/Israel-s%20Chronic%20Water%20Problem.aspx>

² Kowalik J. (2019). Każdy Polak marnuje setki litrów wody i nawet o tym nie wie. Wkrótce boleśnie się o tym przekonamy. <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/polacy-marnuja-wode-czy-w-polsce-moze-zabraknac-wody-i-czy-trzeba-oszczedzac-wode/rvthsxs>; Poland faces threat of water crisis as rivers dry up. <https://www.climatechangenews.com/2019/07/29/poland-faces-threat-water-crisis-rivers-dry/>

³ http://posucha.imgw.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=56

⁴ <https://stopsuszy.pl/raport-pierwsze-polrocze-2020-opady-a-stan-suszy-w-polsce/>

⁵ <https://businessinsider.com.pl/twoje-pieniadze/ceny-warzyw-ida-w-gore-susza-coraz-wieksza/hrdm211>

⁶ Liobikienė, G., Juknys, R. (2016). The role of values, environmental risk perception, awareness of consequences, and willingness to assume responsibility for environmentally-friendly behaviour: the Lithuanian case. *Journal of Cleaner Production* 112, 3413–3422.; Yu, H., Wang, B., Zhang, Y.J., Wei, Y.M. (2013). Public perception of climate change in China: Results from the questionnaire survey. *Center for Energy and Environmental Policy Research* 42, 1-19.

⁷ Milfont, T. (2012). The Interplay Between Knowledge, Perceived Efficacy, and Concern About Global Warming and Climate Change: A One-Year Longitudinal Study. *Risk Analysis* 32(6), 1003-1020.

postrzeganą ważność problemów wynikających ze zmian klimatycznych, co z kolei prowadzi do zwiększonej odpowiedzialności za podejmowanie akcji mających na celu złagodzenie skutków zmian klimatycznych.

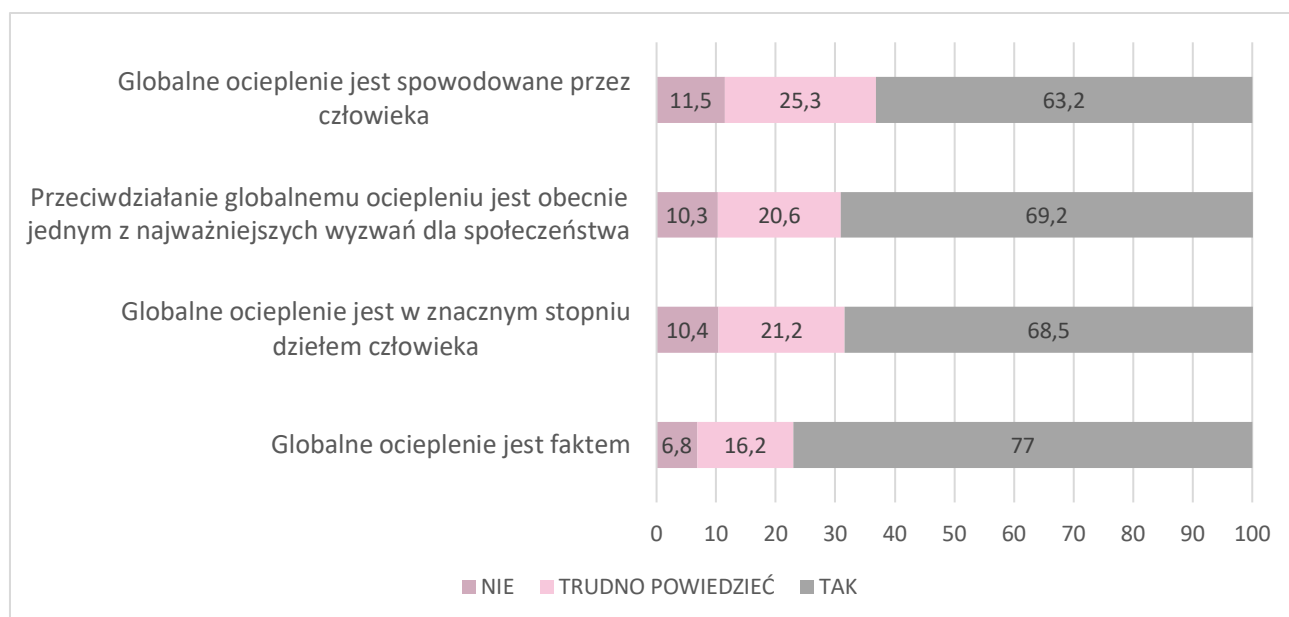
Celem raportu jest sprawdzenie, jak wygląda poziom świadomości problemu kurczących się zasobów wody, a także innych kwestii związanych z globalnym ociepleniem, a także sprawdzenie czy istnieją związki pomiędzy świadomością ekologiczną, świadomością problemu, jego postrzeganą ważnością a przypisywaną odpowiedzialnością za jego rozwiązanie. Dodatkowo sprawdzałam, czy zmienne demograficzne oraz kwestie polityczne różnicują Polaków w ich podejściu do zmian klimatu.

Świadomość ekologiczna Polaków

Na początek zanalizowano poziom świadomości procesów związanych z globalnym ociepleniem wśród Polaków. W tym celu zadano w przeprowadzonym badaniu następujące pytanie: *W jakim stopniu zgadza się Pan(i) z poniższymi stwierdzeniami?* (skala od 1 - zdecydowanie się nie zgadzam do 5 - zdecydowanie się zgadzam).

-
- 1. Globalne ocieplenie jest faktem*
 - 2. Globalne ocieplenie jest w całości następstwem naturalnych procesów*
 - 3. Nie ma nic takiego jak globalne ocieplenie*
 - 4. Globalne ocieplenie jest w znacznym stopniu dziełem człowieka*
 - 5. Przeciwdziałanie globalnemu ociepleniu jest obecnie jednym z najważniejszych wyzwań dla społeczeństwa*
 - 6. Globalne ocieplenie jest spowodowane przez człowieka*
 - 7. Większość ludzi za bardzo się przejmuje globalnym ociepleniem*
-

Wyniki wydają się stosunkowo optymistyczne. Blisko 80% spośród badanych Polaków przyznaje, że ocieplenie jest faktem i że w znacznym stopniu jest ono spowodowane przez człowieka (blisko 70% zgadza się z tym stwierdzeniem). Dokładne odsetki odpowiedzi na poszczególne pytania prezentuje Wykres 1.

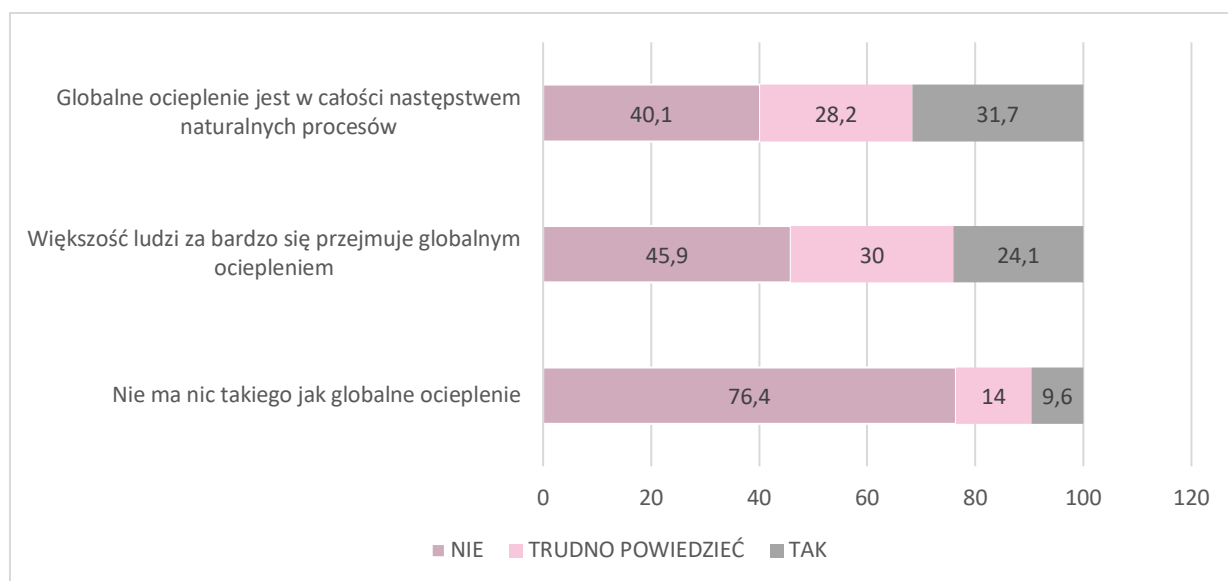

Wykres 1

Świadomość zjawiska globalnego ocieplenia wśród Polaków⁸.

O ile znaczna większość osób badanych nie kwestionuje, że ocieplenie jest faktem (jedynie 9,6% badanej próby uważa że nie ma nic takiego, jak globalne ocieplenie), o tyle powaga problemu nie jest dla nich już tak oczywista. Jedna czwarta spośród nich uważa że większość ludzi za bardzo przejmują się tym problemem a blisko 30% sądzi że jest to w całości następstwo naturalnych procesów. Poszczególne wyniki procentowe prezentuje Wykres 2.

⁸ Odpowiedzi zostały zagregowane w następujący sposób: odpowiedź 1,2- Nie; 3 - Trudno powiedzieć; 4,5 - Tak

Wykres 2

Zaprzeczanie zjawisku globalnego ocieplenia wśród Polaków⁹.

Aby uzyskać odpowiedź na pytanie o demograficzne uwarunkowania zaprzeczaniu oraz świadomości globalnego ocieplenia, stworzono dwa wskaźniki które stanowią średnie z odpowiedzi związanych ze świadomością oraz zaprzeczeniem. Średnia świadomości ekologicznej wynosi $M = 3,95$ $SD = 0,92$), a średnie zaprzeczenie to $M = 2,42$ $SD = 0,92$).

Z przeprowadzonych analiz wynika, że kobiety mają wyższą świadomość ekologiczną i mniej zaprzeczają globalnemu ociepleniu¹⁰. Świadomość zmian klimatu związana jest pozytywnie z wiekiem. Starsze osoby mają wyższy poziom świadomości zmian klimatu, jednak nie jest to silny związek¹¹. Jest ona również związana z poglądami politycznymi – osoby o bardziej lewicowych poglądach mają wyższy poziom świadomości zmian klimatycznych oraz mniej im zaprzeczają¹².

Postanowiono przyrzeć się również związkom świadomości i zaprzeczania zmian klimatu i orientacji na dominację społeczną oraz prawicowym autorytaryzmem.

⁹ Odpowiedzi zostały zagregowane w następujący sposób: odpowiedź 1,2– Nie; 3 – Trudno powiedzieć; 4,5 – Tak.

¹⁰ $t(1168) = 3,84, p < 0,01$

¹¹ $r(1171) = 0,06, p = 0,01$

¹² $r_1(1171) = -0,30, p < 0,01, r_2(1171) = 0,30$

Orientacja na dominację społeczną (SDO) jest ogólnym przeświadczeniem, że istotną rolę w stosunkach społecznych odgrywa rywalizacja między grupami oraz że lepsze grupy powinny dominować nad słabszymi. Przykładowym stwierdzeniem będącym wskaźnikiem SDO to *Grupy lepsze powinny dominować nad grupami gorszymi*. Prawicowy autorytaryzm (RWA) z kolei charakteryzuje osoby, które są przywiązane do przestrzegania norm społecznych oraz są nieprzychylnie nastawione do osób które tych zasad nie przestrzegają. Przykładowym wskaźnikiem RWA jest stwierdzenie *Zasady społeczne powinny być bezwzględnie egzekwowane* oraz *Powinniśmy być wdzięczni osobom na szczycie za to, że jasno mówią nam, co można zrobić*.

Analizy korelacji pokazują, że orientacja na dominację społeczną związana jest negatywnie ze świadomością zmian klimatycznych i pozytywnie z zaprzeczaniem im¹³. Relacje prawicowego autorytaryzmu z tymi zmiennymi nie są jednak tak oczywiste. Jeśli kontrolujemy w modelu poglądy polityczne (co oznacza, dla uproszczenia, że pomijamy ich wpływ), RWA jest pozytywnie związane ze świadomością zmian klimatu¹⁴. Można próbować pokusić się o wniosek, że w związku z tym, że normy w społeczeństwie coraz bardziej wskazują na większą dbałość o środowisko (poprzez nakaz recyklingowania czy połączenie opłat za śmieci ze zużyciem wody), osoby dla których zasady i normy są ważne mają również wyższy poziom świadomości zmian klimatu. Równocześnie jednak, rządzący w Polsce często wprost zaprzeczają politykom pro-środowiskowym, dlatego generalnie RWA związany jest również pozytywnie z zaprzeczaniem zmianom klimatycznym¹⁵.

¹³ $r(1171) = -0,33; p < 0,001; r(1171) = 0,23; p < 0,001$

¹⁴ Zmienna kontrolowana – poglądy polityczne $r(1168) = 0,10; p < 0,001$

¹⁵ Zmienna kontrolowana poglądy polityczne $r(1168) = 0,23; p < 0,001$

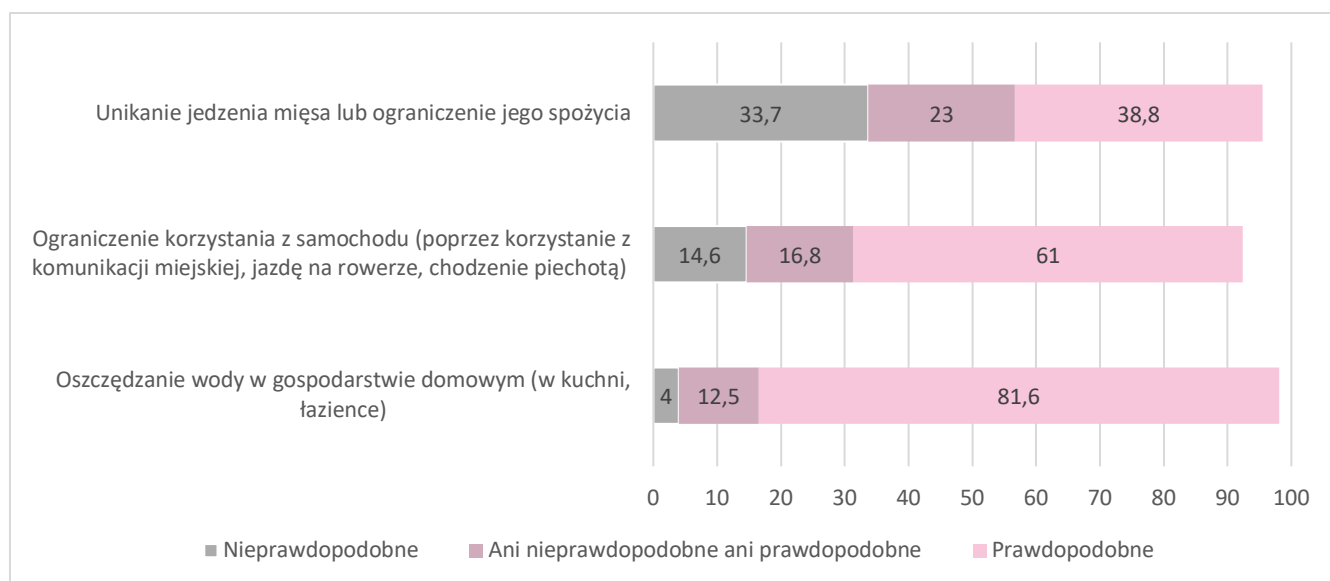
Gotowość Polaków do podejmowania działań na rzecz środowiska

Aby skutecznie przyczynić się do zmian klimatycznych nie wystarczy wiedza na temat ich znaczenia. Istotne są przede wszystkim działania, które każdy razem i z osobna podejmuje aby aktywnie przyczynić się do redukcji swojego wpływu na środowisko naturalne. W związku z tym, postanowiono sprawdzić deklaracje przebadanych Polaków na temat ich gotowości do zmian sposobu funkcjonowania. W tym celu zadano osobom badanym następujące pytanie: Globalnemu ociepleniu można przeciwdziałać także poprzez swoje codzienne zachowania. Biorąc to pod uwagę, proszę określić, czy i jakim stopniu prawdopodobne jest, że w najbliższych 12 miesiącach zrobi Pani/Pan którąś z poniższych rzeczy:

1. Oszczędzanie wody w gospodarstwie domowym (w kuchni, łazience)
 2. Ograniczenie korzystania z samochodu (poprzez korzystanie z komunikacji miejskiej, jazdę na rowerze, chodzenie piechotą).
 3. Unikanie jedzenia mięsa lub ograniczenie jego spożycia
-

Skala od 1 (zupełnie nieprawdopodobne) do 5 (bardzo prawdopodobne) z możliwością wybrania opcji „nie dotyczy”.

W pierwszym kroku sprawdzono deklaracje na temat działań, które mogliby podjąć osobiście. Wyniki przedstawione są na Wykresie 3.

Wykres 3

Rozkład procentowy odpowiedzi na pytania dotyczące gotowości do działań indywidualnych na rzecz ochrony środowiska¹⁶.

Z największym prawdopodobieństwem Polacy w ciągu następnych 12 miesięcy będą oszczędzać wodę. Ponad 80% Polaków zadeklarowało, że jest to prawdopodobne działanie, które nie jest to zaskakujące. Działanie takie wspierane jest przez samorządy chociażby poprzez połączenie innych opłat ze zużyciem wody. Z kolei najmniej prawdopodobnym działaniem wydaje się decyzja o unikaniu lub ograniczeniu spożywania mięsa.

Inną od działań indywidualnych formą wpływania na rzeczywistość społeczną są działania o charakterze zbiorowym. Aby zmierzyć gotowość do tych drugich zadano osobom badanych następujące pytanie: *Wiele osób i grup zainteresowanych ochroną środowiska uważa kwestię ocieplenia klimatu za jedną z najpilniejszych. Mając*

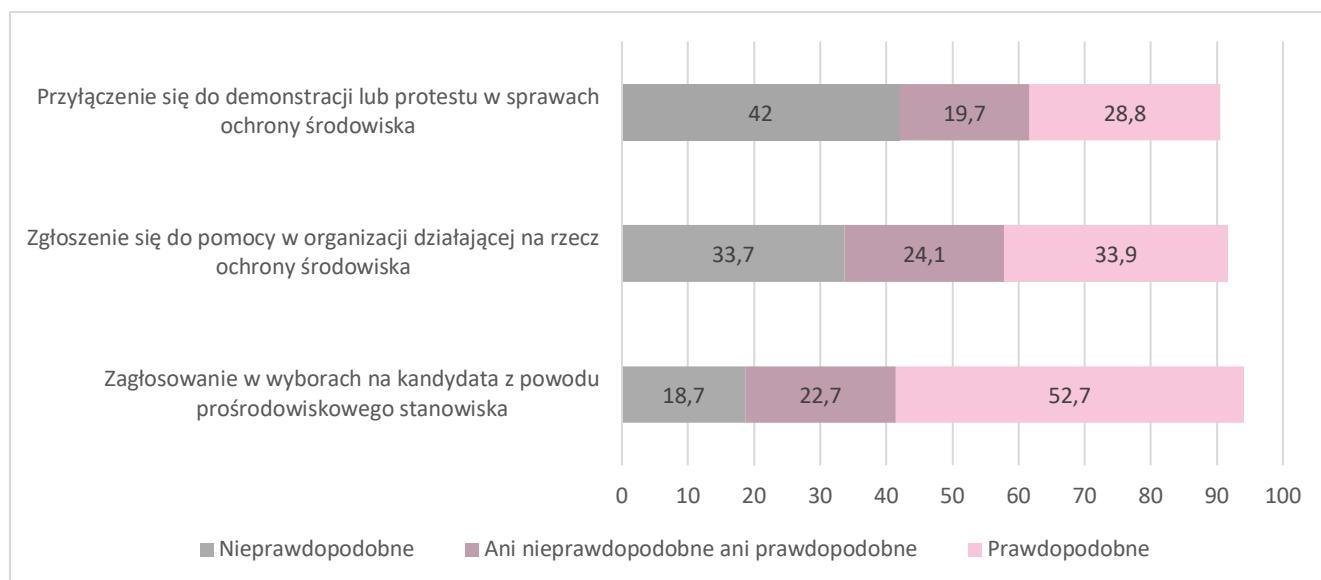
¹⁶ Odpowiedzi zostały zagregowane w następujący sposób: odpowiedź 1,2 – nieprawdopodobne; 3 ani nieprawdopodobne ani prawdopodobne; 4,5 prawdopodobne.

to na uwadze, proszę podać, jakie są szanse, że w najbliższych 12 miesiącach zaangażuje się Pan/Pani w następujące działania:

1. Zagłosowanie w wyborach na kandydata z powodu prośrodowiskowego stanowiska
2. Zgłoszenie się do pomocy w organizacji działającej na rzecz ochrony środowiska
3. Przyłączenie się do demonstracji lub protestu w sprawach ochrony środowiska

Skala odpowiedzi od 1 (zupełnie nieprawdopodobne) do 5 (bardzo prawdopodobne) z możliwością wybrania opcji „nie dotyczy”.

Wyniki procentowe odpowiedzi na to pytanie prezentuje Wykres 4.

Wykres 4

Rozkład procentowy odpowiedzi na pytania dotyczące gotowości do działań zbiorowych na rzecz ochrony środowiska¹⁷.

¹⁷ Odpowiedzi zostały zagregowane w następujący sposób: odpowiedź 1,2 – nieprawdopodobne; 3 ani nieprawdopodobne ani prawdopodobne; 4,5 prawdopodobne.

Podobnie jak w przypadku świadomości globalnego ocieplenia utworzono wskaźniki działania indywidualnego i grupowego tworząc średnie odpowiedzi na poszczególne pytania. Chciałam sprawdzić czy świadomość zmian rzeczywiście przekłada się na chęć działania oraz czy zaprzeczanie powiązane jest negatywnie z działaniem na rzecz środowiska. Generalnie gotowość do działania na poziomie indywidualnym jest wyższa od gotowości do działania na poziomie zbiorowym¹⁸. Zgodnie z przewidywaniem, świadomość i gotowość do działania rzeczywiście są ze sobą powiązane. Istotnie świadomość problemu jest powiązana z większą chęcią działania, zarówno na poziomie indywidualnym jak i na poziomie zbiorowym i są to stosunkowo silne zależności¹⁹.

Następnie sprawdzono czy i jakie zmienne demograficzne i społeczno-polityczne są powiązane z deklarowaną chęcią działania indywidualnego i działania zbiorowego na rzecz poprawy klimatu. Rzeczywiście, zarówno działanie indywidualne jak i działanie zbiorowe powiązane jest z lewicowością²⁰. Kobiety deklarują wyższą od mężczyzn gotowość do działań o charakterze indywidualnym ($M = 3.96$ vs. $M = 3.63$), aczkolwiek nie zaobserwowałam różnic między płciami w kwestii gotowości do działania zbiorowego²¹.

¹⁸ $M = 3,80$ vs $M=3,12$ $F(1,1126) = 410,78$; $p < 0,001$

¹⁹ $r_{\text{indywidualne}}(1165) = 0,36$; $p < 0,001$; $r_{\text{zbiorowe}}(1127) = 0,31$; $p < 0,001$

²⁰ $r_{\text{indywidualne}}(1165) = 0,08$; $p = 0,01$; $r_{\text{zbiorowe}}(1127) = 0,14$; $p < 0,001$

²¹ Średnia gotowość do działania indywidualnego $M_{\text{kobiety}} = 3,96$ vs $M_{\text{mężczyźni}} = 3,63$; $t(1161) = 6,42$; $p < 0,001$

Świadomość problemu suszy i jej rozwiązań w Polsce

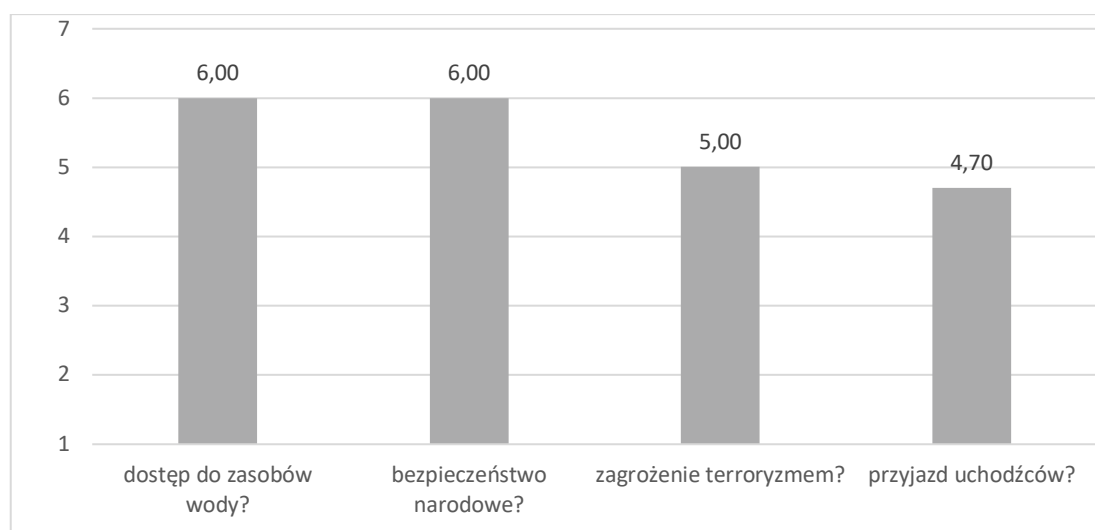
Problem dostępności do zasobów wody w kontekście innych globalnych problemów społecznych

Po zanalizowaniu poziomu ogólnej świadomości (i zaprzeczaniu) zmianom klimatu oraz gotowości do działania na rzecz ograniczenia tych zmian, postanowiono przyjrzeć się konkretnej kwestii, jaką jest dostęp do zasobów wody w naszym kraju. W krajach o cieplejszym klimacie od naszego (przykładowo w Izraelu), kwestia ta jest obecna od dawna. W Polsce w związku z powtarzającymi się suszami rolniczymi wydaje się ona coraz bardziej pilna. Wydaje się w związku z tym interesujące sprawdzić, jak ocenia się w Polsce powagę tego problemu oraz jakie działania wydają się Polakom najbardziej istotne w jego rozwiązaniu. W tym celu spytano osoby badane o to, jak według nich ważne są różne kwestie społeczne o charakterze globalnym. Na skali od 1- zupełnie nieważne do 7 – bardzo ważne: *W jakim stopniu ważny dla kraju jest:*

1. *dostęp do zasobów wody?*
 2. *bezpieczeństwo narodowe?*
 3. *zagrożenie terroryzmem?*
 4. *przyjazd uchodźców?*
-

Średnie dla wszystkich osób badanych przedstawione są na wykresie 5. Wynika z analizy że kwestia dostępu do zasobów wody jest równie ważna dla Polaków jak

bezpieczeństwo narodowe i znacznie ważniejsza od zagrożenia terroryzmem. Najmniej według Polaków jest kwestia przyjazdu uchodźców²².

Wykres 5

Wykres średnich odpowiedzi na pytania o stopień wagi dla kraju poszczególnych problemów globalnych.

Subiektywna waga rozwiązań jednostkowych, krajowych i międzynarodowych

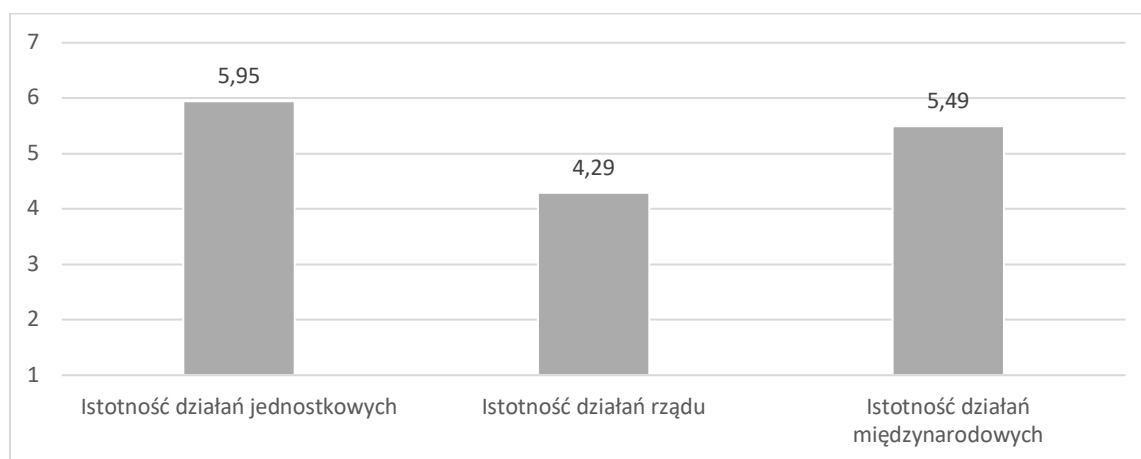
Rozwiązywanie problemów globalnych wymaga oprócz zaangażowania jednostek również systemowych zmian. Jak oceniają wagę poszczególnych rozwiązań oceniają Polacy? W tym celu zadano w badaniu następujące pytanie: *Jak ważne są według Pani/Pana wymienione sfery działań dla rozwiązania problemu kurczących się zasobów wody?*

²² $F(3, 1169) = 252,90$; $p < 0,001$; Porównania parami 1 do 3 i 4 oraz 2 do 3 i 4 istotne statystycznie na poziomie $p < 0,001$.

-
1. *Działania jednostkowe, np. zakręcanie kranu podczas mycia zębów*
 2. *Działania rządu, np. podnoszenie cen wody*
 3. *Działania międzynarodowe, np. naciski na globalne korporacje*
-

Odpowiedzi udzielano używając skali od 1 do 7, gdzie 1 oznacza, że uważają te działania za w ogóle nieważne, a 7, że uważają je za bardzo ważne.

Z analiz wynika, że za średnio najważniejsze osoby badane uważają działania jednostkowe a najmniej ważnym wydają im się działania rządu²³.

Gdy jednak stworzy się możliwość uszeregowania działań od najważniejszego do najmniej ważnego rozwiązania (co również uczyniono w badaniu), to Polacy podzielili się w tej kwestii niemal po połowie. 44% badanych Polaków (n= 512) uważało że najważniejsze są działania jednostkowe a 45% (n=530) że działania międzynarodowe. Jedyne 10% Polaków wybrało rozwiązania rządowe jako najważniejsze. Analizując co decyduje o wyborze jednego ponad drugie postanowiono sprawdzić korelacje dwóch zero-jedynkowych zmiennych które nazwałam „działania jednostkowe ponad inne” oraz „działania międzynarodowe ponad inne” z opisanymi wcześniej zmiennymi. Wybieranie działań jednostkowych

²³ $F(2,1170) = 413,17; p < 0,001$; wszystkie porównania parami istotne $p < 0,001$

ponad inne związane jest istotnie jedynie z wiekiem – im młodsza osoba tym z większym prawdopodobieństwem wybierze jako najważniejsze działanie jednostkowe. Bardziej interesujące wyniki przyniosła analiza wyboru działań międzynarodowych ponad inne. Jest ona powiązana z większą świadomością ekologiczną²⁴ i mniejszym zaprzeczeniem zmianom klimatycznym²⁵. Wybieranie działań międzynarodowych jako najważniejsze wiązało się również z większą lewicowością²⁶. Wiek również był pozytywnie związany z wyborem działań na poziomie międzynarodowym – im starsze osoby tym z większym prawdopodobieństwem wybierały to rozwiązanie ponad inne²⁷. Nie było jednak związku między tą zmienną a gotowością do działania zarówno na poziomie indywidualnym jak i zbiorowym. Wydaje się że gotowość do działania na rzecz zapobiegania zmianom klimatycznym jest niezależna od opinii na temat sposobu ich rozwiązywania.

²⁴ $r(1165) = 0,10; p < 0,001$

²⁵ $r(1165) = - 0,11; p < 0,001$

²⁶ $r(1165) = 0,06 p = 0,01$

²⁷ $r(1165) = 0,12 p < 0,001$

Z analiz wyłania się stosunkowo optymistyczny (na poziomie deklaracji) obraz świadomości zmian klimatu. Globalnemu ociepleniu zaprzecza stosunkowo niewielu zbadanych Polaków. Wielu z nich gotowych jest również na różnego rodzaju działania na rzecz zapobiegania dalszym zmianom klimatycznym, chociaż w większym stopniu na poziomie indywidualnym niż zbiorowym. Problem suszy w Polsce jest również uważany za poważny. Polacy różnią się jednak pod względem postrzegania skuteczności działań – jedna połowa uważa za najważniejsze działania indywidualne, a druga, starsza i bardziej lewicowa działania na poziomie międzynarodowym. Stosunkowo niewiele nadziei pokładają w rządzie. Jego często wprost anty-klimatyczna polityka skutecznie zniechęciła Polaków do wiary w to, że mogą powstać skuteczne regulacje pro-środowiskowe na poziomie krajowym. Problem zmian klimatycznych nie rozwiąże się sam. Świadomość i podejmowanie działania zarówno osobiste jak i systemowe są kluczowe dla możliwości poprawy sytuacji. Susza i wynikające z niej przykładowo wzrosty cen warzyw to tylko jedno z odczuwalnych dziś skutków zmian klimatu. To na ile jako społeczeństwo będziemy w stanie mierzyć się z nimi jest wynikiem wielu czynników. Pewna część z nich, takich jak świadomość zmian klimatu czy gotowość do działania na rzecz zapobiegania dalszym zmianom została opisana w powyższym raporcie. Są jednak inne ważne czynniki w tym procesie jak chociażby wspierania poczucia sprawstwa w tym zakresie, czego często brakuje w debacie publicznej. Wydaje się że wiedze na temat zmian klimatu już mamy. Na działanie, szczególnie o charakterze zbiorowym jesteśmy (w każdym razie byliśmy rok temu) jednak nieco mniej gotowi.

Metodologia badania

Aby odpowiedzieć na pytanie o to, jak wygląda świadomość zmian klimatycznych w Polsce, przeprowadziliśmy badanie internetowe na próbie reprezentatywnej (ze względu na wiek, płeć, wykształcenie, wielkość miejsca zamieszkania).

Badanie było realizowane na panelu Ariadna w trzecim tygodniu marca 2020 roku. W finalnej próbie* znalazło się 1172 dorosłych Polaków i Polek (52,3 % kobiet, 47,5 % mężczyzn, 0,2 % osób deklarujących inną płeć; $M_{\text{wiek}} = 43,37$; $SD_{\text{wiek}} = 16,96$).

*W badaniu ogólnie uczestniczyło 1874 osób. Z analiz wykluczaliśmy 702 osoby, nie ukończyły badania lub które wypełniły ok. 30-minutowy kwestionariusz w czasie krótszym niż 10 minut.